

mi se na glavu popela, morala sam je skoro isterati iz „Sutjeske“. Pijana bila. Donela, bre, one papirčine, one koje je zaboravila, pa svetski najebala, pa hoće da mi čita. Napala, da mi čita, pa da mi čita. Ja joj rek'o: "E, moja Vesela, šta ti je, smiri se, ženo božja. Ta koga to interesuje, ako boga znaš?" A ona, ljudi moji – plač. Plače, ne staje. I sve više – da mi čita. Strašno mi bilo tol'ku ženu videti da plače k'o malo dete. I to Vesela, ne neko drugi. Eh, bože moj, šta ti je život... – reče Kača servirka, te se zgrabivši peckalicu hitro isteže i ubi muvu na zidu, koja se sve vreme njene priče muvala oko već bajatih sendviča na stolu.

Vladimir Barborik

SLOVAČKA KRATKA PRIČA DEVEDESETIH

Pisci zastupljeni u ovom izboru ne predstavljaju književnu generaciju, niti u smislu godina starosti, niti u smislu poetike. Jedino što ih spaja je činjenica da su sa objavljenim knjigama (kao i sa pričama štampanim u književnoj periodici) nastupili devedesetih, što je, priznaćemo, ipak nevažna poetička okolnost. Cilj ovog izbora je da se predstavi kratka slovačka priča u protekloj deceniji u svojoj svojoj raznolikosti.

To što u izbor nisu ušli autori jake generacije pisaca, koji su se etablirali u slovačkoj književnosti šezdesetih objašnjava se kako tehničkim razlozima (dužina teksta), tako i činjenicom da su mnogi njihovi tekstovi, koji konstituišu književni kontekst prošle dekade, nastali ranije. Međutim, nasuprot navedenim okolnostima, radovi nekih od njih danas spadaju među najzanimljivije u slovačkoj prozi (Pavel Hruz, Stanislav Rakus, nedavno preminuli Vincent Šikula, Pavel Vilikovski)...

Treba priznati, da ni ovaj izbor nije sasvim odoleo vremenskom ograničenju: proza **Petra Piščaneka** (Peter Pišt'aneč, 1960), *Drug Bozonča – idealna radna snaga* objavljena je još krajem 80-ih godina u delimično oficijelnom zborniku *Kruh* (Krug), te u novopokrenutom listu za mladu književnost *Dotyky* (Dodiri). (Jadno stanje književne periodike u vreme tzv. *normalizacije* polako je počelo da se menja pod uticajem perestrojke, ili, pre bi se moglo reći, njene oprezne čehoslovačke varijante; osim navedenog lista *Dotyky*, u to vreme je počeo da izlazi i *Literárny týždenník*.) Peter Piščanek je napisao najznačajniji roman nakon novembarskog prevrata 1989. godine *Rivers of Babylon* (1991). To je valjda jedino pravo „prelomno“ delo u slovačkoj književnosti, a njegov autor možda jedini pisac s realnim društvenim prestižom (kao i sa sposobnošću da ne samo piše, već i „prodaje“ svoje ime, kao zaštitni znak u novostvorenoj tržišnoj sredini, na koju se inače slovačka književnost, a u prvom redu njeni pisci, tako teško navikavaju).

Piščanek je, kao autor spekulativno nepretencioznih tekstova zasnovanih na samoj radnji, koji se bave isto tako tzv. *proizvodnom temom*, kao i društvenim šljamom (dileri, prostitutke, mafijaši), stekao ime jednostavnog, robustnog talenta, čoveka „od pera po prirodi“. Upravo jedan od njegovih prvih objavljenih tekstova omogućava nam da korigujemo ovaj stav: *Drug Bozonča...* vešta je i inteligentna književna igra, persiflaža koja podriva ideal socijalističkog čoveka, posredstvom onovremene karakteristične „gramatike“ smernica, izjava i odredbi; ona predstavlja provetranje oficijelnih ideoloških standarda pomoću jezika dovedenog do apsurdna operativnih „izvršnih propisa“, koji su na nižem nivou služili tim standardima. Bozonča, u stvari, gubi atribut književnog heroja sa pretenzijama na individualnu egzistenciju; do krajnosti uopšten (kompatibilan sa prvomajskim plakatom) podsmešlji-

vo podseća na postupke socrealizma, najpre tipizacijom („tipični karakteri u tipičnim okolnostima“). Lik Bozonče, čisti duh stvoren iz novogovora realnog socijalizma, emaniran iz govora proglašava i smernica, dobija u konfrontaciji s realnom i prizemnom sredinom, u stvari, status sveca. Piščanekov tekst tako, kao svojevrsna negativna hagiografija, diskretno upućuje na srodnost tzv. *socijalističkog realizma* s nekim žanrovima hrišćanske srednjovekovne tradicije.

Dušan Taragel (1961) napisao je nekoliko proza zajedno sa svojim zemljakom Petrom Piščanekom. Obojica potiču iz Devinske Nove Vasi kod Bratislave. Iz njihove zajedničke knjige *Sekerou a nožom* (Sekirom i nožem), izbora kratkih priča i novela koje su nastale 80-ih i 90-ih godina, potiče i priča *Predstava je ogoljeni mač*. Autor je duhovitih žanrovskih parafraza i parodija avanturističke literature (doživljava Rodžera Krovliaka, ovdašnje varijante pripovedanja o agentu 007, objavljivao je s raznim autorima – i sa Piščanekom – u nastavcima po mnogim časopisima), zatim naučnofantastičnih tekstova (fiktivna *Kiler revija*, priručnik *Ubistvo kao društveni događaj*) i priča. Uspeh kod čitalaca naročito je stekla njegova knjiga *Priče za neposlušnu decu i njihove brižne roditelje* (Rozprávky pre neposlušné deti a ich strostlivých rodičov).

General iz naše priče mogao bi biti dalji srednjoevropski rođak Markesovih melanholičnih diktatora ili oficira u penziji, koji čekaju na prevrat ili novi građanski rat, jednostavno rečeno, na priliku da konačno pobede, nije važno koga. Taragel je ponekad smatran za Piščanekovog književnog dvojnika, ali upravo neupadljiv, tanani modalitet potištenosti i dobro prikrivene tuge odvaja ga od njegovog direktnijeg i agresivnijeg kolege.

Položaj Rada Olosa (1970) u književnom životu možda najbolje izražava promenu statusa slovačkog pisca u protekloj deceniji. Dvostruki pobednik književnog konkursa (pobednička priča je i *Leopoldov i nazad*), autor je bez knjige. Tek donedavna je objavljivanje knjige bilo merilo prestiža, nešto kao prva meta, koju je pisac-početnik morao da savlada. Olos je pragmatičar: nagrada na književnom konkursu donosi lepe pare, a knjige autori najčešće sami finansiraju. Ovaj pristup se odražava i na način pisanja. Autor teži čitaocu i potpuno poštuje jedanaestu zapovest: *ne ubij od dosade bližnjega svog*. On ne piše za nekolicinu znalaca, ne preza da bude zabavan, želi da zainteresuje već prvom rečenicom. Osnovni princip izgradnje njegovih tekstova su kratki gnomskosentencijski, odnosno anegdotski oblici, niske nanizane na nit priče; ideje (koje često upućuju na filozofsku tradiciju), scene, odnosno skečevi (možemo ih, na primer, uporediti sa anarhističkom komikom *Monthly Python's Flyng Cirkus*), koji nalaze odgovarajuće situacije u prostoru današnjice.

Ispod anegdotske osnove priče Vladimira Bale (1967) *Financial Times* jasni su obrisi autorove osnovne teme. Socijalna izdvojenost likova, oscilacija između odbacivosti i isključivosti, izraženi ponekad ironijsko-samoponižavajućom, a drugi put opet histerično-samosažaljevajućom, upornom dikcijom, ugrađeni su (pre svega u knjizi *Leptokarija*) u karakterističan kafkoidni svet, na granici lošeg sna i još gore stvarnosti, svet nastanjen čudnim životinjama (bilo da je reč o muškarcima, ženama ili insektima), s kojima nije moguće „sporazumevanje istim jezikom“, svet pred kojim se nije moguće spasiti ni razumom („Onomad sam i ja bio intelektualac... Takvih pizdarija sam se potom brzo rešio pijanstvom“).

Kratka priča **Vaclava Pankovčina** (Václav Pankovčín, 1968–1999), *A s neba će padati gusenice* (iz knjige *Biće to lepa sahrana*) predstavlja jedan karakterističan oblik stvaralaštva prevremeno preminulog pisca. U njoj lako identifikujemo magični diskurs markesovskog porekla koji se najizrazitije ispoljio u knjigama *Verovatno nisam došao samo tako* (Asi som neprišiel len tak), *Marakeš* i u noveli *Tri žene ispod oraha* (Tri ženy pod orechom). Pankovčín je ovde svoje priče smestio u mitski zatvoren prostor fiktivnog grada. Naziva ga Marakeš i sa ovim upućivanjem na arapsku proznu tradiciju uvodi svog čitaoca u svet nastanjen bizarnim likovima, u svet u kojem je „čudo nešto sasvim obično“. Latinoameričke inspiracije su kod Pankovčina „prizemljene“ regionalno-plemenskom usidrenošću u prostore istočne Slovačke, čija je tradicionalna, običajna kultura otvorena i podsticajima za naizgled ekskluzivne i egzotične izvore. Drugu, urbano-studentsku liniju stvaralaštva V. Pankovčina predstavlja roman *Polarni leptir*.

Stvaralaštvo **Mareka Vadasa** (rođenog u prvoj polovini 70-ih godina), autora dve knjige (*Mali roman* i *Univerzitet* – zajedno sa E. Erdeljijem) može se činiti, nakon vremenske distance, kao neupadljiva epizoda u književnosti prošle decenije. Diskretna erotika, tanana prisutnost nadrealnih elemenata i elemenata sna, spojena s tendencijom postizanja unutrašnjeg stanja posredstvom radnje, baš se i nije nekako „rimovala“ sa *zeitgeistom* u kojem su tekstovi nastajali i bili objavljivani. Teško reducirana stilistika na ključne pojmove epohe, somnabulna introvertnost koja se suprotstavlja pojmovnim obuhvatanjem i ukupno razmimoilaženje u odnosu na moguće razvojne trase savremene proze, kao da je bila hendikep u poređenju s njegovim poznatijim i na sceni „trajno“ prisutnim kolegama.